

PATRIMONIU

TEZAUZ DE MONEDE MEDIEVALE DIN SECOLUL AL XVI –LEA AFLAT ÎN PATRIMONIUL MUZEULUI DE ISTORIE SIGHIȘOARA

Mircea-Radu Iacob

Se știe foarte bine că monedele au jucat din cele mai vechi timpuri un rol important în societate. Istoria monedelor este veche și bogată în evenimente prezentând diferențieri de la o perioadă istorică la alta, de la o civilizație la alta.

Tocmai de aceea apariția și circulația monedelor, în lipsa unor izvoare scrise, ne oferă informații valoroase despre civilizațiile trecute, și ne ajută să înțelegem procesele economice, care au avut influențe majore asupra evoluției societății.

Moneda, prin natura sa specifică a fost destinată să fie o valoare circulatorie, constituind un instrument de lucru practic deosebit de important în analiza vieții economice, sociale, politice și culturale a societății omenești. În cadrul ei, moneda poate fi o măsură a valorii, deci un instrument de schimb, poate fi un intermediar al schimburilor și o rezervă de valoare.¹ În acest ultim caz, tezaurile monetare pot furniza informații prețioase de natură numismatică și economică, privind raportul dintre monedele autohtone și cele care circulă concomitent cu ele, orientarea economică a statului respectiv, orientare care este strânsă legătură cu politica externă.

Apariția, evoluția, răspândirea ei până la tezurizare reflectă gradul de dezvoltare a societății care a emis-o și în cadrul căreia circulă. În același timp moneda conține numeroase elemente ponderale și de valoare intrinsecă, elemente iconografice, heraldice, epigrafice și sigilografice care, pentru a putea fi înțelese, necesită vaste cunoștințe teoretice și o îndelungată experiență practică.

Știința auxiliară a istoriei, care are drept obiect de studiu moneda, este numismatica (gr. „nomisma” = monedă).² Numismatica are în vedere tipurile monetare, descrierea lor, descifrarea legendelor, materialul din care sunt confecționate, raporturile dintre diferitele categorii de monede, circulația monetară, alcătuirea corpurilor de monede, etc.

Pentru imprimarea unei monede, cu desen pe ambele părți, se întrebuițau două tipare de oțel, fier sau bronz, în care tipurile erau gravate negativ.

¹ Guy Fourquin, *Histoire économique de l'Occident médiéval*, 2-e ed., Paris, 1971. p.46.

² *Nummus*.i= ban, monedă, dar și termen cu care se desemna o monedă de bronz, romană. de la sfârșitul secolului al IV –lea en și începutul secolului al V –lea en.

Procedeele întrebuițate în evul mediu pentru baterea monedelor nu diferă decât prea puțin de cele din antichitate. Tehnica medievală este însă cu mult inferioară celei antice. Din care cauză monedele medievale sunt lucrate din plăci de argint foarte subțiri, au dimensiuni și tipuri foarte simple și rudimentare.

Se pare că în evul mediu, în afară de tiparele mobile, s-a întrebuițat foarte des cleștele monetar, de forma unui clește de fier, care avea fixate la capetele brațelor scurte, tiparele pentru aversul și reversul monedei. Acest clește a fost folosit și în antichitate.

Începând cu secolele XVI și XVII, arta baterii monedelor a făcut un progres uriaș, când au apărut tehnici noi, ca de exemplu presa cu bile și laminorul (în timpul împăratului Leopold I), care au permis producerea de cantități tot mai mari de monede de calitate superioară.

Pe teritoriul Transilvaniei, au apărut încă din secolul al X –lea formațiuni politice românești de tip medieval timpuriu, conduse de duci, termenul corespunzător fiind acela de voievod, în latina izvoarelor narative ale evului mediu.

Cucerită de feodalii maghiari, după o dârză rezistență a populației locale, în secolele XI – XIII a intrat în componența regatului Ungariei, păstrându-și forma tradițională de organizare – voievodatul.

Datorită acestor condiții, moneda maghiară, dinari de argint emiși de regele Ștefan I (997 – 1038) a pătruns sporadic în Transilvania, până în secolul al XIV –lea.

Au pătruns și dinarii banali de Slavonia (1255 – 1325), dinarii de Friesach și vienezi, groșii de Praga care concureau serios dinarii și obolii ungurești.³

Monetăria medievală transilvană cunoaște câteva perioade importante de evoluție: perioada regatului ungar care a bătut monede și în spațiul intracarpatic (în preajma minelor de aur, să zicem), perioada de principat autonom (sub suzeranitate otomană), perioada habsburgică până sub Maria Tereza, în care au continuat să fie emise monede transilvănene propriu zise (purtând chipul împăratului sau împărătesei, dar și stema principatului) și cea făcând trecerea spre epoca modernă, ultima practic amintind de Transilvania doar prin siglele monetărilor pe monede imperiale comune.

Moneda care se fabrica aici era însă cea emisă de regele Ungariei, voievodatul fiind vasal coroanei maghiare. Deprecierea monetară care a început în timpul regelui

³ Octavian Iliescu, *Moneda în România 491-1864*. Ed. Meridiane, București, 1970, p. 39.

Ungariei, Coloman (Konyves Kalman, 1095-1116) a căpătat dimensiuni îngrijorătoare la începutul secolului al XIV –lea.

Reforma monetară a regelui Ungariei, Carol Robert de Anjou din 1323 a influențat în mod decisiv circulația monetară, finanțele și economia pe teritoriul Transilvaniei pentru o perioadă destul de îndelungată, până în momentul când a apărut necesitatea unei noi reforme, puse în practică de Matei Corvin în 1467.

Astfel regele Carol Robert de Anjou (1308-1342) și apoi urmașul său Ludovic cel Mare (1342-1382), bat monede de o valoare nominală ridicată florini de aur în 1325, groși de argint în 1329 și se ameliorează valoarea imanentă a dinarilor și a obolilor.

Introducerea noului sistem monetar, baterea de monedă de aur de bună calitate a avantajat intensificarea schimburilor comerciale cu țările vecine, fapt care a avut efecte benefice și pentru economia orașelor din Transilvania. Comercianții aduceau marfă din vest pe care o vindeau în est, iar de acolo se întorceau cu altă marfă pe care după aceea o vindeau în orașe ca Viena, Gdansk, etc. Descoperirile monetare cu monede din această perioadă sun relativ puține comparativ cu cele din secolele următoare.

În Transilvania baterea de monedă începe în secolul al XIV –lea. Spre deosebire de celelalte două principate românești, aici existau mai multe monetării: Cluj, Sibiu, Lipova, Brașov și Baia Mare.⁴

Odată cu transformarea Ungariei în pașalâc turcesc după bătălia de la Mohacs (1526), Transilvania devine principat autonom sub suzeranitate turcească, fiind condusă de un principe.

Practic de la acest moment se poate vorbi de emisiuni de monedă proprie ale Transilvaniei, favorizate decisiv de prezența exploatărilor de metale prețioase pe care țara le deținea în regiunea Apusenilor. Activitatea monetară a principilor transilvani este foarte diversă, motivată fiind însă mai ales de orgolii politice de afirmare a dreptului regalian decât de rațiuni economice. În principat continuau să circule în paralel și monede străine.

Sistemul ponderal este cel al ducăților la aur (1 ducat = 3,5 grame Au 980 ‰) dar și (la argint) al talerilor germani, groșilor polonezi, dinarilor ungurești, șilingilor

⁴ Octavian Iliescu, *Moneda în România 491-1864*. Ed. Meridiane, București, 1970, p. 40.

suedezi sau creștarilor austrieci.⁵

Viața principatului autonom transilvănean sub Habsburgi s-a scurs între 1691 și 1867, când dualismul austro-ungar i-a pus capăt. Principatul a beneficiat de un statut separat (reglementat prin diploma leopoldină), fiind direct subordonat împăratului. Prin pacea de la Carlowitz (1699) și apoi de la Passarowitz (1718) Poarta a fost silită să recunoască stăpânirea austriacă în Transilvania.

Monetării noi se înființează în această perioadă la Alba Iulia, Făgăraș și Arad. Sigismund de Luxemburg a mai înființat alte două monetării transilvane una la Brașov și alta la Sighișoara.

Cea de la Sighișoara a fost deschisă în anul 1433 și a fost concesionată lui Vlad Dracul pretendent la tronul Țării Românești. Sigismund care îl sprijinea i-a acordat un domeniu în sud-estul Transilvaniei și concesiunea monetăriei spre a culege veniturile rezultate din baterea monedelor în acel oraș.

Emisiunile monetăriei din Sighișoara sunt dinari de argint și poartă sigla S în combinație cu alte litere: SA, SD, SB etc. După transformarea Transilvaniei în provincie a Imperiului Habsburgic (1688) încetează emisiunile proprii, iar talerul austriac devine moneda de schimb.⁶

Pe plan politic, în secolul al XV –lea, Sighișoara devine al doilea oraș ca importanță după Sibiu, jucând un rol de seamă în relațiile Transilvaniei cu Țara Românească. Așa se explică prezența la Sighișoara între anii 1431-1435 a principelui muntean Vlad Dracul, în casa Paulini, azi Casa Vlad Dracul. ⁷Stăpânitor al întinselor feude de pe Olt, din Țara Făgărașului și Amlășului, el fusese încoronat în 1431, în catedrala de la Nurenberg, ca domn al Țării Românești, de către împăratul Sigismund de Luxemburg și investit cavaler al Ordinului Dragonului. De acum, Vlad Dracul va purta pe armuri însemnele acestui Ordin, care-și propusese izgonirea turcilor din țările creștine. În calitate de domn al Țării Românești, el și-a exercitat o autoritate efectivă asupra întregii Transilvanii de sud. La Sighișoara, într-un atelier de argintar a fost bătută moneda sa, **ducatul nou de argint**, și emite documentul care menționează pentru prima dată numele românesc al orașului **Săghișoara**. Legenda spune că la Sighișoara s-a născut fiul său, Vlad Țepeș-Drăculea, viitorul domn al Țării Românești.

⁵ Octavian Iliescu, *Moneda în România 491-1864*, Ed. Meridiane, București, 1970, p. 41.

⁶ Octavian Iliescu, *Moneda în România 491-1864*, Ed. Meridiane, București, 1970, p. 40.

⁷ Gheorghe Baltag, *Sighișoara-Schässburg-Segesvár*, Ed. Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2004 p.46.

Documentar se știe de trecerea sa prin Sighișoara, în anul 1476, anul morții sale.

În 1631, la Biserica din Deal, va fi ales Gheorghe Rakoczy, ca principe al Transilvaniei și rege al Ungariei. De asemenea, orașul a cunoscut și perioade tulburi. În secolul al XVII- lea a fost ocupat în mai multe rânduri de secui. În 1676 trei sferturi din oraș arde, 1709 ciuma ucide 1300 din cei 3000 de locuitori ai orașului. În 1738 orașul cunoaște cel mai mare cutremur iar în 1771 cea mai groaznică inundație. ⁸

Tezaurul ca definiție reprezintă o totalitate de bani sau de obiecte prețioase ascunse în pământ și descoperite întâmplător.

Descoperirile din secolul al XV – lea sunt mult mai numeroase și variate. Tezaurile conțin monede ungurești, monede poloneze, nemțesti, monede din Veneția, Cehia, Aquileia, etc., în jumătate din tezaure sunt prezente monedele lui Matei Corvin și alături de monedele din secolul al XV – lea apar și multe din secolul al XVI – lea din Lituania, Riga, Prusia, Elbing, Gdansk, etc. Apar relativ puține monede bătute în Transilvania, excepție ar fi tezaurul de monede de aur descoperit la Baia Mare unde peste jumătate din piese sunt transilvane. Întâlnim deci o mult mai mare varietate de monede ca în tezaurele anterioare. Apar foarte frecvent monedele poloneze ale lui Cazimir IV, care alături de cele ale lui Matei Corvin au fost în circulație o perioadă foarte lungă, iar măsurile luate în prima jumătate a secolului al XVI – lea de Imperiul Habsburgic nu au reușit să scoată din circulație monedele din secolul al XV – lea. Ocazional mai apar și monedele lui Sigismund de Luxemburg, dar acestea probabil nu au mai fost în circulație după reforma lui Matei Corvin. Tezaurile au fost descoperite în principal pe Valea Mureșului, Valea Someșului și zona Târnavelor. După compoziția tezaurelor acestea se pot împărți în două categorii: cele puse la adăpost de cei de la orașe, compuse din piese de valori nominale mai mari, puțin uzate și fără falsuri; și cele ascunse de populația rurală, compuse din piese de valoare nominală mai mică, foarte uzate, aici apărând frecvent și falsuri, pentru că cei de la sate recunoșteau destul de greu falsurile.⁹

Tezaurul descoperit la Sighișoara în anul 2000 în incinta Casei de pe Stâncă este format 755 de monede grupate astfel: 655 de monede emise de Sigismund al III

8 Gheorghe Baltag, *Sighișoara-Schässburg-Segesvár*. Ed. Nercamia Napocae, Cluj-Napoca, 2004 p.91

9 <http://www.colectzii.ro/articole/5/Circulatia-monetara-in-Transilvania-in-sec-XIV-XVII.html>, 13 octombrie 2011

10 *Topografia monumentelor din Transilvania, Municipiul Sighișoara* 4.1, Ed. Rheinland, Koln, 2002, p. 129.

–lea Vasa rege al Poloniei și mare duce al Lituaniei, 79 de către Ștefan Bathori rege al Poloniei, 13 de Gabriel Bathori principe al Transilvaniei, 3 de Sigismund Bathori principe al Transilvaniei, 3 de Ștefan Bocskai Principe al Transilvaniei, 1 de Friedrich Kettler Duce de Courland, și 1 de Albert I Hohenzollern Duce de Prusia. Din păcate nefiind supravegheate lucrările, de către un arheolog nu se știe la ce adâncime au fost descoperite, numărul real al monedelor și nici în care parte a casei.

Casa de pe Stâncă (Roman) este situată în mijlocul frontului de nord al Pieței Cetății. La vest se învecinează cu Casa Moldovan (str. Bastionului nr. 2), iar la est cu Casa Cartius (nr. 9).

Casa a fost refăcută în sec. XVII pe un nucleu din sec. XV-XVI, vizibil în pivniță, unde apar zidurile din piatră a unei case retrase cu 2 metri.

Accesul se face prin gang îngust, la capătul căruia se află scara din lemn rabatată spre etaj. În stânga se află două camere mari cu bolți cu penetrații, în dreapta două încăperi mai mici boltite. Camerele de la etaj au plafoane.

Una din încăperile etajului are tavanul decorat cu medalion circular, profilat în stucatură. Tot la etaj câteva uși interioare au ancadramente sculptate în lemn, cu motive florale.

Pivnița cu acces din gang, prin chepeng, are trei încăperi: una mare în stânga, pătrată, boltită semicilindric, și alte două înguste și lungi, cea din dreapta gangului boltită în cărămidă pe arce metalice, iar cea din stânga tăvănită pe grinzi de stejar.¹⁰

Se conservă vechile console din piatră ale pivniței și parte din zidurile construcției de sec. XV.

Fațada a fost refăcută în sec. XIX, cu ordonanță clasică pe cinci axe, ferestre cu 6 ochiuri, cu ancadramente din tencuială, cornișe și mici frontoane rectangulare decorate cu ghirlandă.

O cornișă separă etajul, parterul fiind marcat de paramentul cu bosaje în tencuială.

Acoperișul cu trei lucarne și panta ruptă este în două ape cu învelitoare de țigla solzi și coama paralelă cu strada.

În 1963 proprietar era Roman N.

În decursul anilor au fost făcute compartimentări interioare prin construirea

¹⁰ *Topografia monumentelor din Transilvania, Municipiul Sighișoara 4.1*, Ed. Rheinland, Köln, 2002, p. 129.

unor ziduri subțiri, despărțitoare din cărămidă.

Cu ocazia lucrărilor din 1999 din subsolul casei au fost scoase mai multe bârne din lemn de stejar, care ar fi putut aparține unei vechi faze din lemn (poate chiar de la așezarea sașilor) Din păcate lucrările nu au fost supravegheate de un arheolog iar descoperirea nedocumentată.

În anii '80 fațada era zugrăvită în galben-portocaliu.

Vom face descrierea câtorva monede care aparțin acestui tezaur, care ni s-au părut mai interesante:

Fig. 1

3 Groszi; Material: argint; Tehnică: batere; Greutate: 2,31g.; Diametru: 21,47 mm.; AV/RV: 6.

Descriere Avers: Efigia regelui Sigismund al III –lea Vasa încoronat orientat spre dreapta cu barbă și având în jurul gâtului un guler pliat și scrobit împarte legenda în partea de sus, cerc exterior din liniuțe oblice.

Legendă Avers: SIG·III·DGREX·PO·M·D·L.

Descriere Revers: Legenda în cinci rânduri, deasupra cifra romană III, în partea stângă stema Poloniei, în partea dreaptă stema Lituaniei, în mijloc într-un scut un snop de grâu încoronat, care împarte în două milesimul 1590, cuvântul LLT(uania) încadrat de două frunze semnul monetar al lui Piotra Platyny, cerc exterior din liniuțe oblice.

Legendă Revers: GROS·ARG/TRIP·M·D·LIT.

Fig. 2

3 Groși; Material: argint; Tehnică: batere; Greutate: 2,25 g.; Diametru: 2,66 mm.; AV/RV: 12.

Descriere Avers: Efigia Principelui Sigismund Bathori orientat spre dreapta împarte legenda sus, sub gât poartă o eșarfă, cerc perlat interior.

Legendă Avers: SIG·D·G·TRAN·MOL·WAL·S·PIP·.

Descriere Revers: Legenda în șase rânduri, deasupra cifra romana III, încadrată de două steluțe, în părți milesimul 1597 împărțit în două de stema familiei Bathori, la mijloc stema familiei Bathori încoronată împarte în două rândul doi și trei al legendei.

Legendă Revers: GRO ARG/TRIP·PRIN/TRANSYL·/VANIÆ·/*·.

Fig. 3

3 Groși; Material: argint; Tehnică: batere; Greutate: 2,26 g.; Diametru: 20,82 mm.; AV/RV: 3.

Descriere Avers: Efigia regelui Ștefan Bathori încoronat orientat spre dreapta, poartă

armură gulerul armurii înalt, împarte legenda în partea de sus

Legendă Avers: STEP·D·G·REX·PO·D·L·

Descriere Revers: Legenda în șase rânduri, deasupra cifra romană III, în părți două flori de crin, stema orașului Riga împarte milesimul 1586 și rândul doi și trei

Legendă Revers: GR/OS/ARG·TRIP·/CIVI·RI·/*GE*

Fig. 4

3 Grosi; Material: argint; Tehnică: batere; Greutate; 2,67 g.; Diametru: 20,45 mm; AV/RV: 9.

Descriere Avers: Efigia Principelui Gabriel Bathori în armură orientat spre dreapta, împarte legenda în partea de sus, cerc exterior din liniuțe oblice.

Legendă Avers: GABRIEL·DGPRIN·TRAN·ET·SI·

Descriere Revers: Legenda în șase rânduri, deasupra cifra romană III, încadrată de două steluțe, dedesubt stema familiei Bathori încoronată împarte milesimul 1609 în două părți.

Legendă Revers: GROS·ARG·TRIP·/REGNI/TRANSYL·/VANIÆ·

Fig. 5

3 Groși; Material: argint; Tehnică: batere; Greutate: 2,36 g.; Diametru: 22,55 mm;
AV/RV: 12.

Descriere Avers: Efigia ducelui Albert I Hohenzollern în armură orientat spre dreapta, cerc liniar exterior.

Legendă Avers: ALBER*D*GMAR*BRAN*DUX*PRVS*.

Descriere Revers: Legenda pe șase rânduri, deasupra cifra romană III, milesimul 1537 încadrat de două steluțe.

Legendă Revers: ·GROSS:AR:·/·TRIPLEX·/·ALBER:DUC·/·PRVSSIE·.

Fig. 6

3 Groși; Material: argint; Tehnică: batere; Greutate: 2,36 g.; Diametru: 21,08 mm;
AV/RV: 12

Descriere Avers: Efigia ducelui de Courland Friedrich Kettler orientat spre dreapta și având în jurul gâtului un guler pliat și scrobit, împarte legenda în două părți.

Legendă Avers: MOAR/DVCVM/·CVR·/E.

Descriere Revers: Legenda pe cinci rânduri, deasupra cifra romană III, în partea stângă stema Poloniei, în partea dreaptă stema Lituaniei, care sunt despărțite de steluțe

Legendă Revers: GROS·ARTR/DVCVMC/·ET*SE·.

**Mittelalterlicher Münzschatz aus dem 16 Jh. im Besitz des
Schässburger Museums
(Zusammenfassung)**

Die Thesaurierung ist ein seltener Vorgang, wenn man davon ausgeht, dass bei Schässburg nur wenige Münzfunde entdeckt wurden, da die meisten Münzvorräte wegen sozialer Unruhen versteckt wurden.

Die Numismatik ist ein wichtiger Teil der Geschichte, mit deren Hilfe das Bild einer Geschichtszeit vervollständigt werden kann. Die Fachbildung in diesem Gebiet muss unterstützt werden, da die Numismatik eine Schlüsselstellung der geschichtlichen Forschung darstellen kann.